

ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Review article

Ekonomická aktivita zrakově postižených osob: zhodnocení úspěšnosti zrakově postižených osob v podmínkách tržní ekonomiky

Economic activity of the visually impaired: An evaluation of the successes of the visually impaired with regard to the market economy

Pavel Novák*

Katolícká univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, katedra sociálnej práce, Slovenská republika

INFORMACE O ČLÁNKU

Received: 2013-11-19

Accepted: 2014-05-14

Published online: 2014-06-23

Keywords:

Visually impaired

Economic activity

Employment

Disabled

Unemployment

ABSTRACT

The aim of this paper is to evaluate the participation and the degree of success of the visually impaired in the labor market with regard to the market economy in the Czech Republic.

The method used consisted of the application and comparison of statistical information on persons with disabilities, collected by order of the Czech government, the Czech Statistical Office in cooperation with the Ministry of Labor and Social Affairs, the Ministry of Health, and the Ministry of Education, Youth, and Sports.

The economic activity of the visually impaired was not a direct focus of the statistical survey. The data was collected for the disabled as a whole. However, at the personal request of the author, the Czech Statistical Office has recalculated the data and provided us with it.

This paper briefly describes the situation regarding the workplace activities of the visually impaired before 1989 in the former Czechoslovakia. It recognizes the impact of unemployment and the importance of work for people with disabilities, as well as briefly glossing over the most common hurdles preventing them from finding employment.

In other parts, statistical data is compared from a nationwide survey which presented the fact that the Czech Republic has an estimated 1,015,548 persons with disabilities.

As seen in the results, the number of people with some form of visual disability is approaching ninety thousand. In the group researched, there were 6331 persons economically active who were visually impaired; from that number, women accounted for less than one-third. Similarly, in the whole group of people with disabilities and even the visually handicapped, information shows that in the group of economically active persons, the majority hold proper employment. Roughly 15% of those economically active are self-employed.

* **Korespondenční autor:** PhDr. Ing. Pavel Novák, Pod Lipou 1495, 508 01 Hořice v Podkrkonoší;

e-mail: pavel.novak71@seznam.cz

<http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2014.05.006>

KONTAKT XVI/2: 156–162 • ISSN 1212-4117 (Print) • ISSN 1804-7122 (Online)

Klíčová slova:

zrakově postižení
ekonomická aktivita
zaměstnaní
handicapovaní
nezaměstnanost

S O U H R N

Cílem tohoto příspěvku je zhodnocení míry participace a úspěšnosti zrakově postižených osob na trhu práce v podmínkách tržní ekonomiky v České republice.

Použitou metodou bylo využití a komparace statistických informací o osobách zdravotně postižených, tak jak je shromáždil na pokyn vlády České republiky Český statistický úřad ve spolupráci s ministerstvy práce a sociálních věcí, zdravotnictví a školství, mládeže a tělovýchovy.

Ekonomické aktivity zrakově postižených osob nebyly v provedeném statistickém šetření prioritní, shromažďovala se data za osoby se zdravotním postižením jako celek. Na osobní žádost autora však Český statistický úřad tyto data přepočítal a poskytl.

Příspěvek stručně popisuje situaci v oblasti pracovních aktivit osob s postižením zraku před rokem 1989 v tehdejší Československu. Všímá si dopadů nezaměstnanosti a významu práce pro handicapované a glosuje nejčastější bariéry v zaměstnávání těchto osob.

V další části jsou porovnávána statistická data z celonárodního šetření, z nichž vyplynulo, že v České republice žije odhadem 1 015 548 osob se zdravotním postižením.

Jak ukazují výsledky, počet osob s nějakou formou zrakového postižení se blíží 90 tisícům. Ve zkoumaném souboru bylo ekonomicky aktivních 6 331 osob se zrakovým postižením, z čehož ženy tvoří méně než jednu třetinu. Obdobně jako u celé skupiny osob se zdravotním postižením i u zrakově handicapovaných údaje ukazují, že ve skupině ekonomicky aktivních osob je většina v zaměstnaneckém poměru. Zhruba 15 % z celkového počtu ekonomicky aktivních patří do skupiny osob samostatně výdělečně činných.

© 2014 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Urban & Partner Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Osoby se zrakovým postižením představují na pracovním trhu jednu z nejobtížněji uplatnitelných skupin zdravotně postižených. Oslabení či úplná ztráta zraku například v pozdějším věku představuje pro postiženého člověka ztrátu prakticky většiny aktivit, činností, kontaktů a dovedností, jež ho provázely jeho dosavadním životem. Postupná či náhlá ztráta zraku znamená zpravidla poškození normální kvality života, dezintegraci a mnohdy poruchu osobnosti. Pro děti a nevidomé od narození je při utváření jejich osobnosti samostatnost a schopnost sebeobsluhy primární a hraje velkou roli při začleňování do kolektivu. Jejich socializace probíhá v jiné rovině, nejsou vystaveny takovému psychickému tlaku jako lidé, kteří ztratili zrak v pozdějším věku.

Začlenění do běžného života je ztíženo v různé míře v závislosti na povaze a rozsahu poškození zraku a také na schopnostech daného jedince. Člověk, který je v důsledku zrakového postižení v pozdějším věku vyřazen z běžného života, se musí znovu naučit základním dovednostem. Jestliže je v produktivním věku, musí získat takové schopnosti, které mu umožní vykonávat vybrané povolání, neboť v důsledku ztráty zraku postižený téměř vždy přichází o své zaměstnání.

Participace zrakově postižených osob na trhu práce*Teoretické východisko*

„Práce je nejsilnější pojítko s realitou“ – tak definoval jeden z významů práce Sigmund Freud [1]. Práce je zřejmě

na prvním místě v činnostech, jejichž prostřednictvím se člověk seberealizuje a v případě zrakově postižených je základem kamenem jejich společenské integrace. Význam práce pro život člověka je nepopíratelný, podílí se na utváření osobnosti [2]. U zrakově postižených probíhá socializace mimo jiné při pracovním uplatnění a jeho rozsah také ovlivňuje kvalitu jejich života [3].

Praktické využití vlastního pracovního potenciálu je u zrakově postižených samozřejmě individuálně odlišné a je závislé na míře postižení. Jesenský [3] tvrdí, že socializací a rozvojem osobnosti zrakově postiženého dosáhneme stavu jeho integrace.¹

Pro některé osoby se zrakovým postižením je práce seberealizací, dosažením pocitu platnosti pro ostatní až po zlepšení vlastní ekonomické situace. V ideálním případě naplňuje práce všechny tyto požadavky zároveň.²

V dobách socialistického Československa byli prakticky všichni zdravotně postižení v rolích klientů sociálního státu a jejich pracovní uplatnění se řešilo většinou pomocí výrobních družstev, které odpovídalo chráněným dílnám současnosti. Tyto subjekty však až na výjimky³ vinou nekonkurenceschopnosti v devadesátých letech zanikly. Tržní ekonomika sice nabízí každému prostor pro realizaci, ale handicapovaný člověk s obtížemi vyhovuje požadavkům svobodného trhu práce. Paradoxně je tak ve svobodné společnosti postupně vylučován z veřejného života a stává se plně závislým na podpoře státu, pro trh práce marginálním.⁴ Dle Sirovátky [4] je „marginalita chápána jako opak participace“. Podobně charakterizuje marginalizaci Møller [5], podle něho se marginalizace na trhu práce týká těch lidí, kteří jsou v produktivním věku a jsou trvale nebo dlouhodobě vyloučeni z běžného trhu práce.

Ne všichni zdravotně postižení považují tuto skutečnost za neměnnou a participují na volném trhu práce. Tato stat⁵ je zhodnocením úspěšnosti zrakově postižených osob v podmínkách tržní ekonomiky, názorně ukazuje, jaká část handicapovaných provozuje výdělečnou činnost, ať již v zaměstnaneckém poměru za mzdu či plat⁶, nebo jako osoby samostatně výdělečně činné.

Participace zrakově postižených osob na trhu práce

Zdroje dat a dosažené výsledky

Míra úspěšnosti uplatnění na pracovním trhu primárně vychází z rovných podmínek v přístupu ke vzdělání a k zaměstnání a pochopitelně ze situace na trhu práce v konfrontaci se zkušenostmi, kvalifikací a ochotou daného uchazeče pracovat.

Všechny výše uvedené podmínky jsou často pouze ideálem, který zejména u handicapovaných občanů není možné splnit. Pro srovnání: v roce 1984 nalezlo pracovní uplatnění zhruba 30 % ze všech zrakově postižených občanů na území tehdejšího Československa.⁷ Od té doby nebyl znám přesnější počet zrakově postižených občanů a objem jejich ekonomické aktivity. V roce 1995 bylo v ČR podle kvalifikovaného odhadu více než 23 000 zrakově postižených, Národní plán [6] uváděl odhad 60 000 lidí. Ročně přijde v ČR o zrak okolo 300 lidí – vedle vrozených vad je to především důsledek havárií a těžkých operací.

Pro osoby s handicapem má práce nejen ekonomický, ale i zdravotně rehabilitační a sociálně adaptační význam. Výrazný dopad na kvalitu života má zejména dlouhodobá neschopnost k práci – invalidita.⁸ Ta je především socioekonomickým jevem.⁹ Při dlouhodobé absenci práce dochází k pocitům frustrace, dokonce až ke ztrátě motivace k dalšímu životu [7]. Zaměstnání u zrakově postižených zvyšuje jejich sebehodnocení, práce pomáhá překonat bariéry v oblasti psychiky. Pracovní příprava a práce sama má významný socioterapeutický význam, který převyšuje i přínos ekonomický. Jako přínosné se pro zrakově postižené jeví využití komplexní rehabilitace [8], zahrnující kromě klasické rehabilitace také resocializaci a případnou rekvalifikaci odpovídající zdravotnímu stavu.

Tabulka 1 – Základní identifikace osob se zdravotním postižením

	Populace ČR (stav k 31. 12. 2006) 10 287 189 ^a	Občané se zdravotním postižením v ČR 1 015 548 ^b
Pohlaví		
muži	5 026 184	490 427
ženy	5 261 005	525 121
Věkové složení obyvatel		
0–14 let	1 479 514	46 208
15–29 let	2 175 672	60 621
30–44 let	2 312 929	101 331
45–59 let	2 195 646	245 743
60–74 let	1 462 586	283 274
75 let a více	660 842	276 744

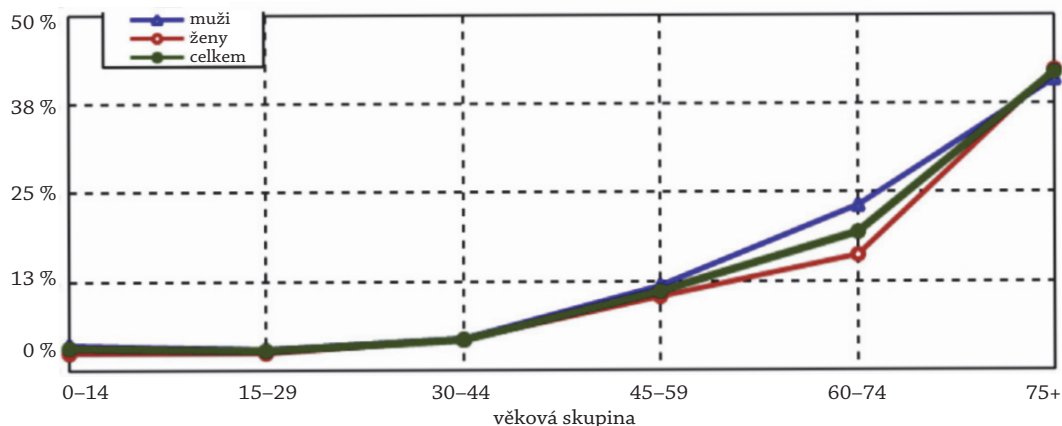
Zdroj: [10]

^a Podle Demografické ročenky ČSÚ za rok 2006 [11].

^b V celku 1 015 548 je zahrnuto také 1 627 osob, u kterých nebyl uveden věk.

V souladu s usneseními vlády č. 596 a č. 1004 z roku 1995, kterými bylo uloženo předsedovi Českého statistického úřadu ve spolupráci s MPSV, MZ a MŠMT vytvořit systém statistických informací o osobách zdravotně postižených (OZP) k 31. 12. 2005, bylo navrhované statistické šetření o OZP poprvé realizováno v roce 2007. O metodice tohoto výzkumu a nejdůležitějších zjištěních informoval časopis FÓRUM sociální politiky čtenáře v roce 2008 [9]. Z tohoto zatím nejrozsáhlejšího výzkumu v oblasti osob se zdravotním postižením vyplynuly následující informace (tab. 1, graf 1).

Z výsledků šetření Českého statistického úřadu vyplývá odhad, že v České republice žije 1 015 548 osob se zdravotním postižením. Celkově tvoří jejich podíl 9,87 % populace ČR. Tabulka 2 ukazuje, jaké místo mezi osobami se zdravotním postižením zaujímají zrakově handicapovaní.

Graf 1 – Podíl počtu zdravotně postižených osob v populaci

Tabulka 2 – Typ zdravotního postižení podle pohlaví a věku

Věková skupina	Zdravotní postižení							Celkem osob	Četnost postižení na 1 osobu
	tělesné	zrakové	sluchové	mentální	duševní	vnitřní	celkem		
0–14	16 687	7 964	2 902	11 604	4 846	22 343	66 346	46 208	1,436
15–29	25 710	6 318	3 835	22 964	9 152	20 931	88 910	60 621	1,467
30–44	43 107	7 597	4 733	19 306	22 276	34 990	132 009	101 331	1,303
45–59	127 959	12 778	11 226	20 302	34 662	118 547	325 474	245 743	1,324
60–74	152 860	18 642	15 205	13 327	23 662	186 368	410 064	283 274	1,448
75+	183 604	34 140	36 684	19 012	33 130	187 672	494 242	276 744	1,786
Celkem	550 407	87 439	74 700	106 699	128 065	571 734	1 519 044 ^b	1 015 548 ^a	1,496

Zdroj: [10]

^a V celku 1 015 548 je zahrnuto také 1 627 osob, u kterých nebyl uveden věk.^b Vzhledem k možnosti více odpovědí uvedlo po přepočtu 1 015 548 osob celkem 1 519 044 různých typů postižení. V daném počtu je zahrnuto pouze jedno postižení vnitřních orgánů.

Jak ukazují výsledky, počet osob s nějakou formou zrakového postižení se blíží 90 tisícům osob. Nejvíce zrakových handicapů je mezi seniory. Nadpoloviční většinu

všech zrakových handicapů způsobují onemocnění, až na druhém místě jsou vrozené vady (tab. 3).

Tabulka 3 – Příčina zdravotního postižení podle pohlaví a typu postižení

	Vrozené	Způsobené			Jiná	Neuvedeno	Celkem
		úrazem	nemocí	stářím			
		absolutně					
Pohlaví							
muži	104 709	61 360	584 550	37 318	22 150	45 685	855 772
ženy	91 799	40 463	682 903	95 694	15 208	56 163	982 230
Celkem	196 508	101 823	1 267 453	133 012	37 358	101 848	1 838 002
Typ postižení							
tělesné	58 159	67 962	354 063	37 069	8 911	24 243	550 407
zrakové	17 912	7 700	47 081	7 711	2 226	4 809	87 439
sluchové	13 779	2 619	37 634	13 954	1 604	5 110	74 700
mentální	62 257	5 207	25 502	7 123	1 041	5 569	106 699
duševní	13 835	4 253	78 821	11 383	8 307	11 466	128 065
vnitřní	30 567	14 082	724 352	55 773	15 269	50 649	890 692
Celkem	196 509	101 823	1 267 453	133 013	37 358	101 846	1 838 002 ^a

Zdroj: [10]

^a Vzhledem k možnosti více odpovědí uvedlo po přepočtu 1 015 548 osob celkem 1 838 002 různých typů postižení. V daném počtu jsou zahrnuta všechna postižení vnitřních orgánů, která respondenti označili.

Závažnost zrakového postižení byla hodnocena čtyřstupňovou škálou od slabozrakosti až k totální slepotě. Z dosažených výsledků je patrné, že největší, více než třetinový podíl z celkového počtu zrakových vad zaujímají středně těžká postižení zraku (tab. 4).

Co se týče ekonomické aktivity zrakově postižených (tab. 5), v uvedeném výzkumu nebyla prioritní, shromažďovala se data za osoby se zdravotním postižením jako celek. Na osobní žádost však ČSÚ tato data přepočítal a poskytl.

Míra ekonomické aktivity u osob se zdravotním postižením¹⁰ je ovlivněna řadou faktorů, které mimo jiné pramení ze zdravotního omezení jednotlivce a jeho specifík, ze situace na pracovním trhu, efektivit a úsilí sociální politiky, ale také například z míry rozvoje a celkového nastavení sociálních služeb. Přístup na pracovní trh je vedle toho ovlivňován také celkovými fyzickými a sociálními podmínkami, například mírou odstranění fyzických bariér nebo rozvojem sociální odpovědnosti zaměstnavatelů. Jak vyplynulo z výzkumu realizovaného na Slovensku [12],

Tabulka 4 – Míra zdravotního postižení podle typu postižení

Typ postižení	Míra postižení					Celkem
	lehké	středně těžké	těžké	velmi těžké	neuvedeno	
zrakové	24 479	31 451	19 924	10 981	604	87 439
Zdroj: [10]						

Tabulka 5 – Ekonomická aktivita zrakově postižených osob

Ekonomická aktivita zrakově postižených osob v ČR	Muži	Ženy	Celkem
Dítě (0–14 let)	4 688	3 631	8 319
Studující	1 336	1 383	2 719
Zaměstnaný, OSVČ	4 375	1 956	6 331
Nezaměstnaný	1 636	1 476	3 112
Nepracující důchodce	23 079	37 958	61 037
Pracující důchodce	1 430	309	1 739
V domácnosti včetně rodičovské dovolené	613	222	835
Ostatní	961	713	1 674
Neuvedl	594	1 079	1 673
Celkový součet	38 712	48 727	87 439
Zdroj: [10]			

jedním z hlavních důvodů, proč zaměstnavatelé nechtějí přijmout osoby se zdravotním postižením do práce, je jejich neinformovanost o potřebách handicapovaných, ale i o schopnostech a dovednostech těchto lidí.¹¹ Tato diskriminace v přístupu na pracovní trh je v úzké vazbě na stigma zdravotního postižení.¹²

Ekonomicky aktivní jsou z pohledu pohlaví častěji muži se zdravotním postižením než ženy. Pracovně aktivních je 60 % mužů a 40 % žen. Nejproduktivnější věkovou skupinou osob se zdravotním postižením jsou u obou pohlaví lidé v rozmezí 45–59 let. Údaje naznačují, že ve skupině ekonomicky aktivních osob se zdravotním postižením jsou čtyři pětiny v zaměstnaneckém poměru a pětina patří do skupiny osob samostatně výdělečně činných.

V případě zrakově handicapovaných je poměr muži/ženy více markantní. Pracovně aktivních je méně než jedna třetina žen z celkového počtu ekonomicky aktivních osob. Nezaměstnanost žen je tak, stejně jako u zdravé populace bez omezení, výrazně vyšší. Nabízí se možné vysvětlení – jedním z oborů, ve kterém mají zrakově postižení možnost v poslední době se prosadit, je výpočetní technika. S pomocí kompenzačních pomůcek jsou ve svém oboru na trhu práce schopni konkurence, a právě na tento obor bývá nahlíženo jako na typicky mužskou záležitost.¹³

Je zajímavé, že z ekonomicky aktivních zrakově postižených jich nadpoloviční většina nepobírá žádné dávky sociálního zabezpečení – celkem 57 % z celkového počtu ekonomicky aktivních (tab. 6). Toto číslo však může být ještě vyšší, neboť část respondentů neměla v materiálech uvedeno pobírání dávek sociálního zabezpečení.

Tabulka 6 – Ekonomicky aktivní ZP a pobírání dávek

Ekonomicky aktivní zrakově postižení – zaměstnaní a OSVČ	
Pobírání dávek sociálního zabezpečení	
Částečný invalidní důchod z důchodového pojištění	1 031
Plný invalidní důchod z důchodového pojištění	711
Jiný důchod z důchodového pojištění	79
Příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách	439
Opakující se dávky sociální péče	0
Jiné rodinné dávky sociálního zabezpečení	0
Nepobírá žádný důchod ani sociální dávky	3 603
Neuvedl	468
Celkový součet	6 331
Zdroj: [10]	

Z dostupných dat není patrné, jaká byla míra zrakového postižení právě těch handicapovaných, kteří byli ekonomicky aktivní. Zajímavé by jistě bylo rozdělení míry zrakového postižení ve skupině, která uvedla nečerpání žádných dávek sociálního zabezpečení.

Obdobně jako u celé skupiny osob se zdravotním postižením i u zrakově handicapovaných údaje ukazují, že ve skupině ekonomicky aktivních osob je většina v zaměstnaneckém poměru. Zhruba 15 % z celkového počtu ekonomicky aktivních patří do skupiny osob samostatně výdělečně činných (tab. 7).

Tabulka 7 – Ekonomicky aktivní ZP a charakter činnosti

Ekonomicky aktivní zrakově postižení – zaměstnaní a OSVČ	
Charakter současné výdělečné činnosti	
Závislá činnost	5 256
Samostatná výdělečná činnost	908
Neuvedl	167
Celkový součet	6 331
Zdroj: [10]	

Závěr

Porovnání počtu ekonomicky aktivních osob se zrakovým postižením s jejich celkovým počtem v populaci nevyznívá příliš dobře. Necelá desetina osob s tímto postižením participuje na trhu práce. Problematika zdravotně postižených je široký pojem, který v sobě zahrnuje mimo problémů samotného zdraví i celou řadu faktorů v rovině sociální, psychologické, ekonomické. A také v rovině kulturní a politické, neboť výše a kvalita úrovně péče o postižené odráží morální stav dané společnosti. Jedním z reálných důvodů, proč by se měla propracovat metodika a koncepce přístupu v oblasti zaměstnávání zdravotně postižených, je i fakt zvyšujícího se počtu lidí seniorského věku. Zdravotní problémy rostou s přibývajícím věkem a v případě zrakově postižených tomu není jinak. Při rapidním nárůstu počtu seniorů po roce 2010 (poválečný baby boom) a předpokladu 24,1 % lidí starších 65 let v roce 2030 a odhadu bezmála třetinového podílu na populaci v roce 2050 můžeme očekávat také nárůst zrakových onemocnění a počtu zrakově postižených¹⁴ (i v produktivním věku).

Řešení budoucích problémů jistě nebude jednoduché. Vedle zdravotních doporučení, při jejichž dodržování je možné snížit počet zrakových onemocnění, se nabízí několik způsobů. Například ekonomická stimulace zaměstnavatelů, zejména v případě podpory vzniku chráněných dílen a pracovišť. Vedle aktivní politiky zaměstnanosti a jejich nástrojů se dále nabízí i využití konceptu dobrovolnictví. Tím, že představuje a je chápáno jako legitimní možnost participovat na rozvoji společnosti, nabízí zrakově postiženým (a nejen jim, také dalším handicapovaným) začlenění do pracovního procesu, byť ne využitím pozice placeného zaměstnání. Již tento fakt má pozitivní přínos pro handicapovaného člověka [13].

V obecnější rovině lze ulehčit postiženým přístup k zaměstnání jak zprostředkováním práce pro zdravotně postižené, návazností zaměstnání po ukončení studia (jistota místa), tak i upřednostňováním postižených v zaměstnání. Zrakově postižení ucházející se o zaměstnání potřebují také ve větší míře poradenské služby. Situaci mohou částečně řešit (být nesystémově) dary a subvence od různých nadací a dary od fyzických (právnických) osob či výtěžky sbírek. Například v roce 2012 rozdělovala Nadace ČEZ finanční pomoc v Jihočeském kraji a jedním z finalistů bylo také Speciální pedagogické centrum pro zrakově postižené v Českých Budějovicích, které mohlo v případě přidělení finanční pomoci pořídit speciální diagnostické přístroje, s je-

jichž pomocí je možné lépe integrovat zrakově postižené do hlavního vzdělávacího proudu a tím zvýšit jejich šance na pracovní uplatnění [14].

Vhodné je také prosazovat a financovat v rámci nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti na dobu adaptace i asistenta na pracovišti. Jako jednoznačně přínosné lze hodnotit pracovní rehabilitaci a účast v rekvalifikačních kurzech. Cílem je vytvoření celostního systému pracovní rehabilitace zahrnující poradenskou činnost, přípravu pro pracovní uplatnění a umísťování do zaměstnání.

VYSVĚTLIVKY

¹ „Integrace je stav, kdy se samotný zrakově postižený nepovažuje za zvláštní součást společnosti a kdy ani společnost nepocituje zrakově postiženého jako svou zvláštní součást, tzn. kdy se navzájem adaptovali a kdy vymizela u zrakově postiženého defektivita a u vidících falešný soucit, rozpaky či předpojatost“ [3]. Defektivitou se zde rozumí důsledek zrakové vady [3].

² Hodnotou a významem práce se v české odborné literatuře zabývá řada autorů, např. Petr Mareš z FSS MU v Brně, Jiří Večerník ze Sociologického ústavu AV ČR a další.

³ Jedná se například o družstvo Karko Ústí nad Labem, které vzniklo již v roce 1953 a v současné době zaměstnává bezmála 300 zdravotně postižených občanů ve třech dílnách. Dále pražské výrobní družstvo nevidomých Spektra, které činnost datuje od roku 1989 a specializuje se na výpočetní techniku a kompenzační pomůcky pro zrakově postižené. Výrobní družstvo Obzor ze Zlína, které bylo založeno v roce 1965, se zaměřuje převážně na výrobu a distribuci drobných elektro-mechanických výrobků a dílů pro automobilový průmysl.

⁴ Mareš [15] označuje marginalizaci za „redukci šancí, zatlačení pracovníků s určitými sociálními charakteristikami do nevýhodných či marginálních pozic na trhu práce a jejich vystavení vyššímu riziku nezaměstnanosti, respektive vytlačení do dlouhodobé nezaměstnanosti“.

⁵ V době zpracování článku nebyly aktuálnější údaje na ČSÚ k dispozici. Další sběr dat o osobách se zdravotním postižením bude proveden v roce 2014; po zveřejnění výsledků bude možné provést srovnání dat z obou průzkumů.

⁶ Podle Murrye [16] je však plat také symbolem statusu a jeho prostřednictvím lze uspokojit existenční jistoty. Výše platu tak neztratila zcela své motivační účinky. Lidé jsou penězi ovlivňováni a penězi si vlastně „kupují“ své společenské postavení.

⁷ Tento výpočet vychází z rozsáhlejšího průzkumu, který byl proveden v roce 1984. Členskou základnu tehdejšího Svazu zrakově postižených tvořilo 10 960 členů, z nichž 70 % nebylo zaměstnáno [17]. Vzhledem k tomu, že členství ve Svazu bylo v té době bezmála povinností, lze tyto údaje považovat za velmi přesné a vypovídající o stavu zaměstnanosti zrakově postižených v první polovině osmdesátých let. V průzkumu nebyla započítána studující mládež a děti, čímž by se celkový počet zrakově postižených zvýšil cca o 1 000.

⁸ Vedle klasifikace nezaměstnanosti dlouhodobé existuje ještě nezaměstnanost chronická [18]. Ta se vyskytuje tam, kde nejsou překonány hluboce zakořeněné bariéry k získání práce. K nim patří osobní překážky jako fyzická a duševní neschopnost, sociální bariéry jako nedostatek dostupné péče o dítě a diskriminace.

⁹ Podle některých studií se v nezaměstnanosti ani tak nezmění rozsah sociálních kontaktů, jako spíše jejich povaha. Nezaměstnaní mají tendenci utvářet segregované sociální sítě, tj. omezovat se na skupinu stejně postižených [19].

¹⁰ Pro porovnání z nedávné minulosti: z celonárodních průzkumů „Národního centra pro statistiku zdraví“ Spojených států z let 1994–95 vyplynulo, že v době průzkumu bylo zaměstnáno 32 % nevidomých a 46 % jinak zrakově postižených, věk zaměstnanosti (pracovní aktivity) byl stanoven od 18 do 69 let. Pro srovnání: lidé s jiným než zrakovým postižením se na zaměstnanosti podíleli 74 % [20].

¹¹ Občané se zdravotním postižením jsou tak od počátku stigmatizováni v důsledku svého handicapu. Erwin Goffman ve své práci „Stigma“, jež poprvé vyšla v roce 1963, hovoří o stigma jako o „zvláštním druhu vztahu mezi vlastností a stereotypem“ [21].

¹² Diskriminace je úzce navázána na stigmatizaci, jak uvádí Sirovátka [4] – „diskriminace se opírá o stigmatizaci“.

¹³ Statistiky zaměstnanosti v ČSSR v 70. a 80. letech 20. století poskytují údaje o zaměstnání pouze souhrnně v jednotlivých oblastech (např. Věda a výzkum), a proto nelze zjistit přesné počty zaměstnanců v ICT profesích. Od roku 2000 ČSÚ sleduje počty IT odborníků v ČR, počet mužů v této profesi neustále roste (poslední údaj činní 115,2 tisíce), naopak počty žen zaměstnaných v IT profesích již několik let klesají a zdaleka nedosahují hodnot svých mužských protějšků (poslední údaj hovoří o 11,4 tisíce žen) [19]. Zdroj: [22].

¹⁴ Identický problém se bude muset řešit i v jiných zemích, kde dochází k postupnému stárnutí populace. Například Americká slepecká nadace (ABF) na federální i státní úrovni obhajovala zvýšení finančních dotací rekvalifikačních služeb, aby starší zrakově postižení Američané mohli nadále aktivně působit ve společnosti. Pět miliónů Američanů ve věku 65 a více let je těžce zrakově postižených. V následujících 30 letech v důsledku stárnutí generace narozených v 50. letech (baby boom v USA) se počet starších zrakově postižených osob zdvojnásobí. To ještě více zatíží rekvalifikační programy [20].

LITERATURA

- [1] Freud S. O člověku a kultuře. Praha: Odeon; 1990.
- [2] Jesenský J. Vybrané přednášky z defektologie. Praha: FV Svazu invalidů; 1987.
- [3] Jesenský J. Tyfologické minimum a základy komplexního zabezpečení zrakově postižených. Praha: FV Svazu invalidů; 1988.
- [4] Sirovátka T. Marginalizace na pracovním trhu. Brno: Vydavatelství MU Brno; 1997, pp. 10, 39.
- [5] Møller IH. Some Theoretical and Empirical Perspectives of Labour Market Marginalisation. In: Mortensen N, ed. Social Integration and Marginalization. København: Samfundsliteratur; 1996, pp. 114–46.
- [6] Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení. Dokument schválený usnesením vlády ČR č. 493 ze dne 8. 9. 1993. Sborník zástupců organizací zdravotně postižených. Praha; 1993.
- [7] Bojičková L, Adámková V. Nejčastější příčiny neschopnosti k práci v České republice. Kontakt 2011;3:298–307.
- [8] Jankovský J, Pfeiffer J, Švestková O. Vybrané kapitoly z uceleného systému rehabilitace. České Budějovice: ZSF JU; 2005, p. 103.
- [9] Výběrové šetření o zdravotně postižených osobách v ČR. Fórum sociální politiky 2008(4):30–1.
- [10] Český statistický úřad: Výsledky výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007. [online] 2013. [cit. 2013-10-18]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/3309-08.doc>
- [11] Český statistický úřad: Demografická ročenka krajů České republiky 1991–2006. [online] 2013. [cit. 2013-10-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/publ/4027-07-1991_az_2006.doc
- [12] Radi F. Zamestnanie ako jedna z ciest integrácie občanov so zdravotným postihnutím. Kontakt 2008;1:96–104.
- [13] Kabelková M, Königová P. Dobrovolnictví jako možný nástroj při řešení nezaměstnanosti. Kontakt 2011;2:177–86.
- [14] Binterová A. Diagnostické nástroje mohou pomoci zrakově postiženým dětem. Kontakt 2012;2:234.
- [15] Mareš P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: SLON; 1998.
- [16] Murray Ch. Příliš mnoho dobra. Americká sociální politika 1950–1980. Praha: SLON; 1998.
- [17] Jesenský J. Prostor pro integraci. Praha: Comenia Consult; 1993.
- [18] Edwards, T. Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost v České republice. Ostrava: Institut rozvoje podnikání; 1996.
- [19] Gallie D. Social Consequences of Long-Term Unemployment in Britain. In: Benoit-Guilbot O, Gallie D, eds. Long-Term Unemployment. London: Printer Publishers; 1994.
- [20] Novák P. Pracovní rekvalifikace zrakově postižených v České republice – východiska a přístupy. Rigorózní práce. FZSP TU. Trnava; 2006, pp. 26, 102.
- [21] Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York: Simon and Schuster, Inc.; 1986, p. 14.
- [22] Český statistický úřad: Statistická ročenka České republiky 2012. [online] 2013. [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/0001-12-r_2012-2100.doc